

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ / ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η στήλη αναφέρεται στην εκπαίδευση επαγγελματιών του πεδίου, τις μη τυπικές ομάδες, και στην ένταξη και εξέλιξη του θεάτρου ως μάθημα. Οι θεατρικές θεωρίες και τεχνικές αλλάζουν, διαμορφώνονται, εξελίσσονται. Επηρεάζονται από την κοινωνία, τις κυρίαρχες πολιτικές και αισθητικές κουλτούρες, τις νέες καλλιτεχνικές τάσεις και τις παγκόσμιες ιστορικές εξελίξεις. Στη στήλη μας δημοσιεύονται άρθρα σχετικά με τις εξελίξεις στις θεατροπαιδαγωγικές επιστήμες που έχουν ως αντικείμενο τις νέες θεατρικές μεθόδους και την εφαρμογή τους.

Αξιοποιώντας τεχνικές του Εφαρμοσμένου Θεάτρου στην ενδυνάμωση εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Γεωργία Κακαρά

Περίληψη: Το Εφαρμοσμένο Θέατρο έχει μια σημαντική παρουσία τα τελευταία τριάντα χρόνια στη διεθνή βιβλιογραφία και αποτελεί γενικό όρο που χρησιμοποιείται ευρέως για να περιγράψει μία ποικιλία θεατρικών και δραματικών πρακτικών που λαμβάνουν χώρα σε εκπαιδευτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Το παρόν άρθρο στοχεύει στην ανάδειξη της δυναμικής των πρακτικών του Εφαρμοσμένου Θεάτρου (Θέατρο του Καταπιεσμένου, Θέατρο Φόρουμ, Κοινωνικό Θέατρο κ.ά.) ως εργαλείων ενδυνάμωσης των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, αλλά και ενίσχυσης της ψυχικής τους ανθεκτικότητας, σε μια εποχή ιδιαίτερων προκλήσεων και αντιξοοτήτων στο σχολικό πλαίσιο. Η πορεία του παρόντος άρθρου βασίζεται σε μια σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση, στην εφαρμογή ενός τριώρου εργαστηρίου με είκοσι τέσσερις εκπαιδευτικούς, καθώς και στη διεξαγωγή μιας μικρής έρευνας. Το στοίχημα, που, τελικά, τίθεται, είναι κατά πόσο το θέατρο θα μπορούσε να αποτελέσει εξαιρετικό εργαλείο ενδυνάμωσης και ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών, συγκροτώντας, παράλληλα, την κοινωνική αλλαγή σε μια κοινωνία που αλλάζει με ραγδαίους ρυθμούς.

Λέξεις-κλειδιά: Εφαρμοσμένο Θέατρο, εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ενδυνάμωση

Εισαγωγή

Είκοσι τρεις γυναίκες εκπαιδευτικοί διαφόρων ειδικοτήτων, αλλά κι ένας δάσκαλος, από διάφορα δημοτικά σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Χαλκίδας, δημιούργησαν μια πολύ δυναμική, δεμένη και ενδιαφέρουσα ομάδα που συμμετείχε με αξιοσημείωτη ενέργεια και συνέπεια στο θεατρικό εργαστήρι, γεγονός που ανατροφοδότησε τους στόχους και τα όνειρά τους για το μέλλον και τους επανατοποθέτησε σε σχέση με τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.

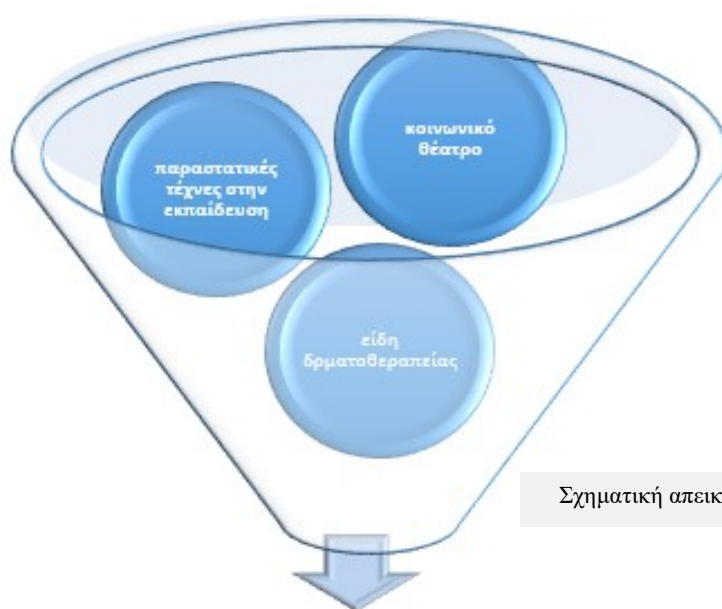

Σε κοινό ρόλο Σοφών Φαροφυλάκων μοιράστηκαν προσωπικές εμπειρίες, συναισθήματα και σκέψεις από την πορεία τους στο σχολείο και διατύπωσαν τις ανησυχίες, τους προβληματισμούς και τις δυσκολίες που εγείρει ο ρόλος τους. Έτσι, μέσω της διεπιστημονικής, πολυτροπικής και πολυπρισματικής προσέγγισης του Εφαρμοσμένου Θεάτρου οι συμμετέχουσες/ντες εκπαιδευτικοί άντλησαν τις δικές τους απαντήσεις αναδύμενες από τη δική τους μοναδική, δημιουργική και απρόβλεπτη εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Εφαρμοσμένο Θέατρο

Πατέρας του Εφαρμοσμένου Θεάτρου υπήρξε ο Augusto Boal, ο οποίος, εμπνεόμενος από την πεποίθηση του Freire, ότι ο καθένας μπορεί να διδάξει τον καθένα, πρότεινε μια πολιτικοκοινωνική παρέμβαση μέσω του θεάτρου. Συγκεκριμένα, υποστήριξε, ότι το παραδοσιακό θέατρο είναι καταπιεστικό (Μπόαλ, 1981), εφόσον οι θεατές δεν διαθέτουν την ευκαιρία να εκφραστούν ή να δράσουν και να σκεφτούν μόνοι τους. Απεναντίας, εκχωρούν την εξουσία στον δραματικό χαρακτήρα. Αυτό που προτείνει είναι ο απελευθερωμένος θεατής να επεμβαίνει στη δραματική δράση, γεγονός που τον μεταμορφώνει σε *θεατή – ηθοποιό* (Katsaridou & Gotzon, 2015, σσ. 334-356). Έτσι, το Εφαρμοσμένο Θέατρο διαπερνά το τοπικό και καθημερινό για να εστιάσει στα μεγαλύτερα ζητήματα του ενεργού πολίτη και της δημοκρατικής πρακτικής (Nicholson, 2005).

Σύμφωνα με τους Thompson & Schechner (2004) το Εφαρμοσμένο Θέατρο χρησιμοποιείται με διαφορετικές μορφές, όπως για παράδειγμα, *Applied Theatre* στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Αυστραλία, *Κοινωνικό Θέατρο* στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, *Θέατρο της Ανάπτυξης* στην κεντρική Ασία και την Αφρική, *Λαϊκό Θέατρο* στον Καναδά (σσ. 11-16). Ωστόσο, σύμφωνα με τη Ζώνιου (2016), το Εφαρμοσμένο Θέατρο ως γενικός όρος θα μπορούσε να χωριστεί σε τρεις επιμέρους κατηγορίες: α) τις παραστατικές τέχνες στην Εκπαίδευση, όπως το Θέατρο στην Εκπαίδευση και τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα, β) το Κοινωνικό Θέατρο, που περιλαμβάνει είδη πρακτικών της μη τυπικής και τυπικής εκπαίδευσης, κοινωνικής παρέμβασης ακτιβισμού, διαπολιτισμικότητας και κοινωνικής εργασίας και τέλος γ) τα είδη της Δραματοθεραπείας (σ. 73).

Σχηματική απεικόνιση Εφαρμοσμένου Θεάτρου

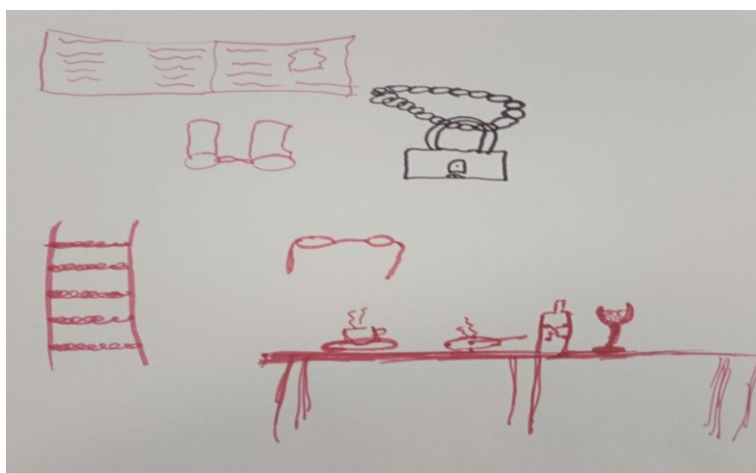
Το Εφαρμοσμένο Θέατρο χαρακτηρίζεται και από κοινωνικές δράσεις μέσω της διενέργειας πολιτικών και κοινωνικών παρεμβάσεων (Πεφάνης, 2021, σ. 34). Για το λόγο αυτό, επικεντρώνεται σε ποικίλα θέματα, όπως οι έμφυλες ταυτότητες, η θέση της γυναίκας, το AIDS, η διαφορετικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η βία κ.ά. (Αλκηστis, 2008, σ. 44).

Το εργαστήρι Εφαρμοσμένου Θεάτρου με εκπαιδευτικούς

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται η 4^η συνάντηση από το βιωματικό εργαστήρι με τίτλο «Αντλώντας δύναμη και υποστήριξη μέσα από την φροντίδα των αναγκών μας» που απευθύνθηκε σε εκπαιδευτικούς της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού Ευβοίας το πρώτο τετράμηνο του 2023. Είχε διάρκεια πέντε τριώρων συναντήσεων και διοργανώθηκε από το «Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας Π.Ε. Ευβοίας», με υπεύθυνη την ψυχολόγο Μαρία Κίσσα, σε συνεργασία με την πρώην Υπεύθυνη αγωγής Υγείας ΠΕ Ευβοίας δασκάλα Μαγδαληνή Καλαθέρη και τη θεατρολόγο Γεωργία Κακαρά.¹

Η τέταρτη συνάντηση, με εμπυχώτρια τη θεατρολόγο Γεωργία Κακαρά και με τίτλο «Οι Σοφοί Φαροφύλακες», είχε στόχο την υποστήριξη των εκπαιδευτικών πάνω στον παιδαγωγικό τους ρόλο και την ενίσχυση της ψυχικής τους ανθεκτικότητας, μέσω της αξιοποίησης πρακτικών του Εφαρμοσμένου Θεάτρου.

Η αρχή έγινε με τη γνωριμία της ομάδας με την εμπυχώτρια και ακολούθησαν ασκήσεις ενεργοποίησης (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003). Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί σε ρόλο Σοφών Φαροφυλάκων, απομονωμένων σε ένα ακρωτήρι στη μέση του πουθενά, έδωσαν όνομα στους φάρους τους και ζωγράφισαν πέντε απαραίτητα αντικείμενα του χώρου τους, εξηγώντας γιατί τα επέλεξαν.

Οι εκπαιδευτικοί ζωγραφίζουν τα αντικείμενα του Φάρου τους.

¹ <https://kpevia.gr>

Έπειτα, δέχτηκαν την επίσκεψη ενός πολύ τυραννισμένου ανθρώπου, ο οποίος ζήτησε την βοήθειά τους. Ήταν ο Οδυσσέας, που δέκα χρόνια πάλευε να γυρίσει στην Ιθάκη, αλλά δεν τα κατάφερε, διότι θαλασσοπνιγόταν, κυνηγημένος από τη μανία του Ποσειδώνα για εκδίκηση.

Οι σοφοί φαροφύλακες δέχονται την επίσκεψη του Οδυσσέα.

Ακολούθησαν οι τεχνικές *Ανακριτική Καρέκλα* (Boal, 2013, σ. 340) και *Ρόλος στον τοίχο* (Αυδή-Χατζηγεωργίου, 2007).

Το περίγραμμα του ρόλου του Οδυσσέα.

Τότε, όμως, εμφανίστηκε ο θεός Ποσειδώνας, που έφερε τον αντίλογο ζητώντας από τους φαροφύλακες να μην βοηθήσουν τον Οδυσσέα.

Η εμπνυχώτρια σε ρόλο Ποσειδώνα.

Ακολούθησε η τεχνική του *Θεάτρου Φόρουμ* (Boal, 2013). Ένα καπέλο υποδήλωνε τον Οδυσσέα, μία τρίαρινα τον Ποσειδώνα, ένα μαντίλι την Πηνελόπη, ένα διαφορετικό καπέλο την θεά Αθηνά.

Ολοκληρώνοντας έναν κύκλο συζητήσεων, οι Φαροφύλακες γύρισαν στις θέσεις τους και αποφάσισαν ατομικά τι θα κάνουν. Όσοι επέλεξαν να βοηθήσουν τον Οδυσσέα έγραψαν ένα ευχαριστήριο γράμμα του προς τους Φαροφύλακες που θα το λάμβαναν μετά από έναν χρόνο. Όσοι αποφάσισαν να μην τον βοηθήσουν, έγραψαν τον επικήδειο λόγο που εκφωνήθηκε από τον γιο του, Τηλέμαχο. Στη συνέχεια διάβασαν τα κείμενά τους.

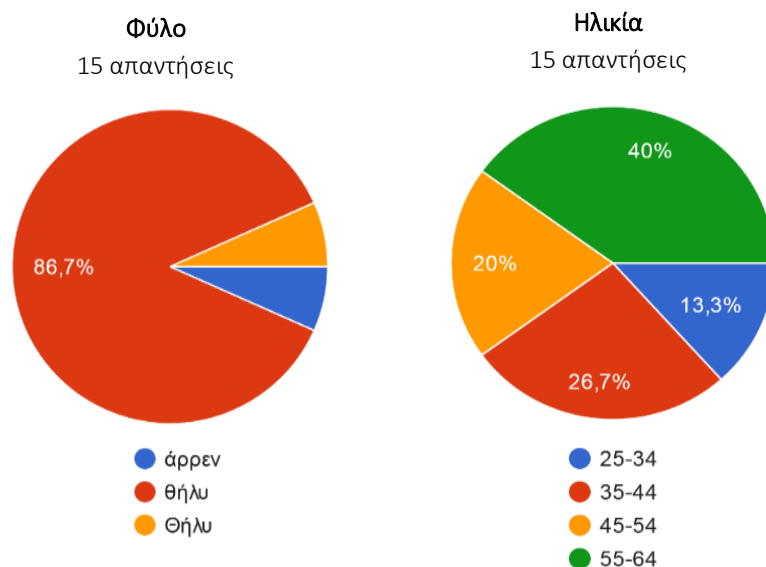
Η ομάδα επανερχόμενη στην πραγματικότητα, έδωσε απάντηση στο κεντρικό ερώτημα: «πώς είναι να ελπίζεις ξανά;». Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε πως οι Σοφοί Φαροφύλακες συμβόλιζαν τα αρχικά όνειρα και τις προσδοκίες του κάθε εκπαιδευτικού και ο τόπος που επιστρέφει (ή που μπορεί να επιστρέφει) όταν δυσκολεύεται αντλώντας δυνάμεις για το μέλλον.

Η έρευνα

Οι βασικές μέθοδοι συλλογής δεδομένων ήταν η παρατήρηση και το ερωτηματολόγιο συμμετεχόντων (Allen et al., 1999, σ. 24). Αναλυτικότερα, λίγες μέρες μετά την εφαρμογή, ζητήθηκε από την ομάδα εστίασης (focus group) να συμπληρωθεί το διαδικτυακό

ερωτηματολόγιο,² βάσει της εμπειρίας της ομάδας από το εργαστήριο, στο οποίο απάντησαν τελικά δεκατέσσερις συμμετέχοντες. Το ερευνητικό δείγμα περιλάμβανε γυναίκες, σε ποσοστό 86,7%, διαμοιρασμένες ηλικιακά ως εξής: 55-64 ετών σε ποσοστό 40% και 35-44 ετών σε ποσοστό 26,7% (όπως απεικονίζεται παρακάτω).

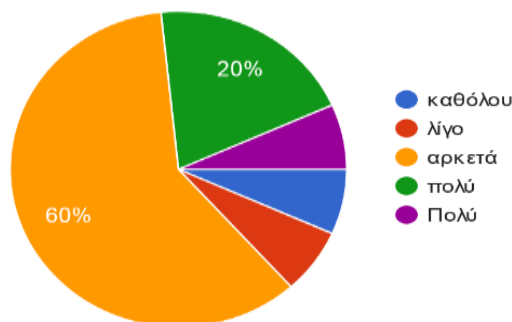

Σχετικά με το επίπεδο της εκπαίδευσης, οι συμμετέχουσες/ντες ήταν πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με επαγγελματική ιδιότητα εκπαιδευτικού ΠΕ70 σε ποσοστό 58,3%. Επιπλέον, άλλων ειδικοτήτων: ΠΕ06 σε ποσοστό 16,7%, ΠΕ11 και ΠΕ71 σε ποσοστό 8,3%.

Αρχικά, σημαντικό στοιχείο είναι ότι η συγκεκριμένη δράση συντέλεσε στον προβληματισμό και λειτούργησε ως αφορμή για κριτική διερεύνηση για μορφές πίεσης της εκπαιδευτικής τους καθημερινότητας σε ποσοστό 60%.

Σε ποιο βαθμό η συγκεκριμένη δράση Εφαρμοσμένου Θεάτρου συντέλεσε στον προβληματισμό και την απόκτηση κριτικής διερεύνησης για μορφές πίεσης της εκπαιδευτικής σας καθημερινότητας;

15 απαντήσεις

² Το διαδικτυακό ημερολόγιο που απάντησαν οι εκπαιδευτικοί:
https://docs.google.com/forms/d/1kfljK6gTPxxGgo_p42z1w_G9BB1sONWoWZTw2Zx9UU/edit?usp=forms_home

Επιπρόσθετα, ένα μεγάλο ποσοστό διατύπωσε την άποψη ότι η συγκεκριμένη εφαρμογή συντέλεσε στην ενεργοποίηση των εκφραστικών τους μέσων σε ποσοστό 40%, της ενσυναίσθησης σε ποσοστό 26,7% και της αυτογνωσίας σε ποσοστό 13,3%.

Οι περισσότεροι/ες συμμετέχοντες/ουσες συμφώνησαν πως αυτό που τους άρεσε ιδιαίτερα από την όλη δράση ήταν η κατασκευή του φάρου και τα αντικείμενα που διάλεξαν να έχουν μαζί τους στον φάρο, οι καρέκλες με την εναλλαγή ρόλων και η μεταξύ τους ανταλλαγή δημιουργικών επιχειρημάτων, καθώς και η απρόβλεπτη εξέλιξη. Όσον αφορά τα πλεονεκτήματα του εργαστηρίου, αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- οι συμμετέχοντες/ουσες ήρθαν σε επαφή με μια καινούρια τεχνική και εργαλείο
- το εργαστήριο λειτούργησε απελευθερωτικά
- ο βιωματικός χαρακτήρας της δράσης κράτησε το ενδιαφέρον τους και ενίσχυσε τη μαθησιακή ικανότητα.

Επίσης:

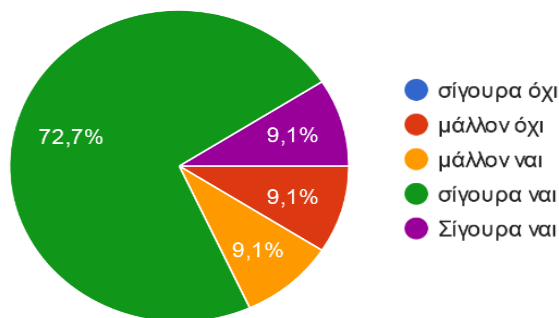
- συνετέλεσε στην αυτογνωσία
- ενίσχυσε την αυτοεκτίμησή τους
- καλλιέργησε ευχάριστα την ενεργητική συμμετοχή και την αποτελεσματική επικοινωνία.

Στις παραπάνω παρατηρήσεις των συμμετεχόντων είναι αναγκαίο να συνυπολογιστούν και οι θετικές απόψεις για τον ρόλο της εμψυχώτριας. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι η εμψυχώτρια ήταν:

- υποστηρικτική
- αποτελεσματική στην εμπλοκή της ομάδας στη δράση
- επικοινωνιακή
- άμεση
- έδινε πολλή ελευθερία με διακριτική παρακίνηση
- αυθεντική

Τέλος, όλοι σχεδόν οι ερωτηθέντες συμφώνησαν ότι θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν ξανά σε μια παρόμοια δράση Εφαρμοσμένου Θεάτρου σε ποσοστό 72,7%.

Θα επιθυμούσατε να συμμετάσχετε ξανά σε μια παρόμοια δράση;
11 απαντήσεις

Συμπεράσματα

Μολονότι η έρευνα διεξήχθη σε μια μικρή ομάδα συμμετεχόντων, τα συμπεράσματα αυτής συνάδουν με διεθνείς μελέτες. Για παράδειγμα, ο Afolabi (2021), με σκοπό την κοινωνική αλλαγή και την οικοδόμηση μιας αίσθησης κοινότητας, επικεντρώθηκε στις προσωπικές ιστορίες των συμμετεχόντων σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο και πολιτισμό. Έτσι, σύμφωνα με τα παραπάνω, το συγκεκριμένο εργαστήριο ενθάρρυνε την έκφραση των συναισθημάτων, διερεύνησε τις ανάγκες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί, ανέδειξε τις αρχικές προσδοκίες και τα ψυχικά τους αποθέματα, και τέλος, δημιούργησε ένα πλαίσιο αλληλοϋποστήριξης.

Με άλλα λόγια, παρόλο που συμμετείχαν εκπαιδευτικοί από διαφορετικές ειδικότητες, φάνηκε πως η κοινή εμπειρία υπήρξε θετική και συνετέλεσε στη δημιουργία κοινής ταυτότητας της ομάδας με την έννοια της επικοινωνίας, της αλληλεγγύης, της ομαδικότητας της συνεργασίας, της επικοινωνίας και της ενεργητικής ακρόασης.

Έτσι, μέσω τεχνικών του Εφαρμοσμένου Θεάτρου, δόθηκε φωνή στους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης δημιουργώντας, ταυτόχρονα, χρήσιμο και ασφαλή χώρο συνύπαρξης διαφορετικών ατόμων, που τα βοήθησε να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της εκπαιδευτικής τους καθημερινότητας, καταφέροντας ταυτόχρονα, όπως μας ανέφερε και μια συμμετέχουσα:

«...να μας ταξιδέψει συναρπαστικά με όχημα την αλληλεγγύη, την ενσυναίσθηση, τη φιλία και την αγάπη...».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αλκηστις (2008). *Μαύρη αγελάδα - άσπρη αγελάδα. Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση και Διαπολιτισμικότητα*. Τόπος.
- Αυδή, Α., & Χατζηγεωργίου, Μ. (2007). *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση, 48 προτάσεις για εργαστήρια θεατρικής αγωγής*. Μεταίχμιο.
- Afolabi, T. (2021). On Border and Identity: A Performative Reflection from an Applied Theatre Project. *ArtsPraxis*, 8(1), 64-82.
- Allen, G., Allen, I., & Dalrymple, L. (1999). Ideology, practice and evaluation: Developing the effectiveness of Theatre in Education. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 4(1), 21-26. <https://doi.org/10.1080/1356978990040103>
- Αρχοντάκη, Α., & Φιλίππου, Δ. (2003). *205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων, ψυχοθεραπείας, κοινωνικής εργασίας, εκπαίδευσης*. Καστανιώτης.
- Boal, A. (2013). *Θεατρικά παιχνίδια για ηθοποιούς και μη ηθοποιούς* (Μτφρ. Μ. Παπαδήμα· Επιμ. Χ. Τσαλικίδου). Σοφία.
- Ζώνιου, Χ. (2016). *Η συμβολή του Θεάτρου του Καταπιεσμένου και άλλων δραματικών τεχνικών στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας των εκπαιδευτικών* [Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας]. <http://dx.doi.org/10.26253/heal.uth.945>
- Κακαρά, Γ. (2022). *Ψηφιακό Εφαρμοσμένο Θέατρο και Πρόσφυγες* [Διπλωματική εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/3254784>

- Katsaridou M. & Gotzon, V. K. (2015). Theatre of the Oppressed as a tool of educational and social intervention: the case of Forum Theatre. Στο G. Grollios, A. Liambas, & P. Pavlidis (Επιμ.) *Proceedings of the IV International Conference on Critical Education "Critical Education in the Era of Crisis"* (σσ. 334-356). Aristotle University of Thessaloniki.
- Nicholson, H. (2005). *Applied drama: The gift of theatre*. Palgrave Macmillan.
- Πεφάνης, Γ. (2021). Από τη ζωγραφική του ναυαγίου στην παράσταση της ιστορίας. Ο απόηχος της Μέδουσας του Θωμά Μοσχόπουλου. Στο Γ. Πεφάνης, & Κ. Φανουράκη (Επιμ.), *Εφαρμοσμένο Θέατρο: Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και μάθησης μέσω παραστατικών τεχνών* (σσ. 29-49). Παπαζήσης.
- Thompson, J., & Schechner, R. (2004). Why "Social Theatre"? *TDR (1988-)*, 48(3), 11–16. <http://www.jstor.org/stable/4488567>

Βιογραφικό: Η Γεωργία Κακαρά είναι απόφοιτη του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Είναι αναπληρώτρια εκπαιδευτικός Θεατρικής Αγωγής και κάτοχος δύο μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών: Δημιουργική Γραφή και Διδακτική του Θεάτρου. Άρθρα και κείμενά της έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά, ενώ έχει συμμετάσχει με εισηγήσεις σε Επιστημονικά Συνέδρια. Συμμετέχει ενεργά σε ερευνητικά προγράμματα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών. Είναι συν-δημιουργός βραβευμένων μαθητικών θεατρικών δημιουργιών. Τα κύρια ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν τις ψηφιακές τεχνολογίες στο Θέατρο στην Εκπαίδευση και το Εφαρμοσμένο Θέατρο για πρόσφυγες. Είναι δημιουργός ψηφιακών ιστοριών για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Είναι μέλος του Πανελληνίου Επιστημονικού Συλλόγου Θεατρολόγων.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail <georgiacacara@gmail.com>